

HARBIY TA'LIM FAKULTETLARI TALABALARINING INNOVATSION FIKRLASHLARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Mirzayev Sh. T.

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti Harbiy ta'lim fakulteti umumqo'shin tayyorgarlik sikl katta o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: ilm-fan, pedagog, talaba, metod, innovatsiya, ta'lim-tarbiya, exnologiya, ijtimoiy-psixologik, ilmiy-texnika.

Ключевые слова: наука, педагог, студент, метод, инновация, образование, технология, социально-психологическая, научно-техническая.

Key words: science, pedagogue, student, method, innovation, education, technology, social-psychological, scientific-technical.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy majlisga murojatnomasida "Biz o'z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug' maqsadni qo'ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug'beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak. Bunda, avvalo, ta'lim va tarbiyani rivojlantirish, sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g'oyamizning asosiy ustunlari bo'lib xizmat qilishi lozim"[1]-deya ta'kidlaydilar.

Mamlakatimizda sodir bo'layotgan innovatsion jarayonlarda ta'lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun barcha sohalarida bo'lgani singari harbiy sohada ham yangilanayotgan yangi axborotni o'zlashtirish va o'zlashtirgan bilimlarini o'zlari tomonidan baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qiluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar kerak. Shuning uchun ham, ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiyaviy jarayonida zamonaviy o'qitish uslublari - interfaol uslublari, innovatsion texnologiyalarning o'rni va ahamiyati beqiyosdir. [2]

Pedagogik texnologiya va ularning ta'limda qo'llanishiga oid bilimlar, tajriba o'quvchilarni bilimli va yetuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi.

Innovatsion ta'lim (ingl. "innovation" – yangilik kiritish, ixtiro) – ta'lim oluvchida yangi g'oya, meyyor, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalar, meyyor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllantirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim.[2]

Ta'lim innovatsiyalari "innovatsion ta'lim" deb ham nomlanadi. "Innovatsion ta'lim" tushunchasi birinchi bor 1979-yilda "Rim klubi"da qo'llanilgan.[3]

"O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi"da ko'rsatilishicha, innovatsiya quyidagicha mazmun va tushunchalarga ega: "Innovatsiya (ingl. "innovations" – kiritilgan yangilik, ixtiro) – 1) texnika va texnologiya avlodlarini almashtirishni ta'minlash uchun iqtisodiyotga sarflangan mablag'lar; 2) ilmiy-texnika yutuqlari va ilg'or tajribalarga asoslangan texnika, texnologiya, boshqarish va mehnatni tashkil etish kabi sohalaridagi yangiliklar, shuningdek, ularning turli sohalar va faoliyat doiralarida qo'llanishi".[4]

A.I.Prigojinning fikriga ko'ra, innovatsiya maqsadga muvofiq ravishda muayyan ijtimoiy birlik – tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga nisbatan munosabatga yangicha yondashish, bu munosabatni bir qadar turg'un elementlar bilan boyitib borish tushunilishi lozim. Bu o'rinda anglanadiki, muallifning qarashlari bevosita ijtimoiy munosabatlar, ularga nisbatan inovatsion yondashish mohiyatini ifodalaydi. Shundan kelib chiqqan holda har bir shaxs fuqaro, mutaxassis, rahbar, xodim, qolaversa, turli ijtimoiy munosabatlar jarayonining ishtirokchisi sifatida o'ziga xos innovator faoliyatni tashkil etadi.[5]

Amerikalik psixolog E.Rodgers o'z tadqiqotlarida innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning ijtimoiy-psixologik jihatlari, ijtimoiy munosabatlarga yangilik kiritish, bu jarayonda ishtirok etuvchi shaxslarning toifalari, ularning yangilikka bo'lgan munosabatlari, yangilikni qabul qilish, mohiyatini anglashga bo'lgan tayyorlik darajasi hamda muayyan shaxslar toifalari o'rtasidagi innovatsion xarakterga ega ijtimoiy munosabatlarning tasnifi masalalarini o'rgangan. Innovatsion ta'lim jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalar innovatsion ta'lim texnologiyalari yoki ta'lim innovatsiyalari deb nomlanadi.[6]

Ta'lim innovatsiyalari – ta'lim sohasi yoki o'quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondoshuv asosida yechish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar.

Innovatsiyalar turli ko'rinishga ega. Quyidagilar innovatsiyalarning asosiy ko'rinishlari sanaladi: yangi g'oyalar; tizim yoki faoliyat yo'nalishini o'zgartirishga qaratilgan aniq maqsadlar; noan'anaviy yondoshuvlar; odatiy bo'lmagan tashabbuslar; ilg'or ish uslublari.[7]

Zamonaviy ta'limga xos muhim jihatlardan biri – pedagog faoliyatining innovatsion xarakter kasb etishiga erishish sanaladi. Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda pedagog faoliyatining innovatsion xarakter kasb etishiga erishish masalasi o'tgan asrning 60-yillaridan boshlab jiddiy o'rganila boshlagan.[8]

Xususan, V.I.Zagvyazinskiy, V.A.KanKalik, V.A.Slastenin[7;8;9;10] kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ishlarda innovatsion faoliyat, pedagogik faoliyatga innovatsion yondashish, innovatsion g'oyalarni asoslash va ularni amaliyotga samarali tadbiiq etish, xorijiy mamlakatlar hamda respublikada yaratilgan pedagogik innovatsiyalardan xabardor bo'lish orqali pedagogik faoliyatida ulardan faol foydalanish borasidagi amaliy harakatlar mazmunini yoritilgan.

Mohiyatiga ko'ra innovatsiyalar munosabat yoki jarayonga yangilik kiritishning dinamik tizimi sanaladi. O'z-o'zidan tizim sifatida yangilik kiritirish munosabat yoki jarayonning, birinchidan, ichki mantig'ini, ikkinchidan, kiritilayotgan yangilikning muayyan vaqt oralig'ida izchil rivojlanishi va atrof muhitga ko'rsatadigan o'zaro ta'sirini ifodalaydi.

V.A.Slastenin innovatsiyani yangilik yaratish, keng yoyish va foydalanishga qaratilgan maqsadga muvofiq, yo'naltirilgan jarayoni majmui deb biladi. Muallifning fikriga ko'ra har qanday innovatsiya yangi vositalar yordamida ijtimoiy subyektlarning ehtiyojini qondirish va intilishlarini rag'batlantirish maqsadini ko'zlaydi. Har qanday innovatsiyada "yangi", "yangilik" tushunchalari muhim ahamiyatga ega.[9]

Turli munosabat va jarayonlarga kiritilayotgan yangilik mazmunan xususiy, subyektiv, mahalliy va shartli g'oyalar tarzida namoyon bo'ladi. Xususiy yangilik munosabat, obyekt yoki jarayonga tegishli elementlardan birini o'zgartirish, yangilashni nazarida tutadi. Subyektiv yangilik ma'lum obyektning o'zini yangilash zaruriyatni ifodalaydi. Mahalliy yangilik alohida olingan obyekt uchun kiritilayotgan yangilikning amaliy ahamiyatini tavsiflash uchun xizmat qiladi.[10]

Shartli yangilik esa munosabat, obyekt yoki jarayonda murakkab, progressiv yangilanishning sodir etilishini ta'minlovchi ma'lum elementlarning yig'indisini yoritishga xizmat qiladi.

R.N.Yusufbekova innovatsiyalarni pedagogik nuqtai nazardan ko'rib chiqishga e'tiborni qaratadi. Xususan, pedagogik innovatsiyalar muallif tomonidan ta'lim va tarbiya jarayonida avval ma'lum bo'lmagan, qayd qilinmagan holat yoki natijaga olib boruvchi pedagogik hodisaning o'zgarib turishi mumkin bo'lgan mazmuni ekanligi ta'kidlanadi.[3]

Ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalar va interfaol usullarni qo'llashga qiziqish tobora keng tus olmoqda. Bunday usullarni qo'llash ta'lim samaradorligi va ta'sirchanligini oshiradi, o'quvchilarda dars mazmunini teran anglash ko'nikmasini shakllantiradi. Ta'limning innovatsion metodlari o'quvchilarning ulkan ta'limiy qudratidan foydalanish va faollashtirish, o'quv jarayoniga musobaqa elementlarini kiritish imkonini beradi.[11]

Ta'lim tizimida yoki o'quv faoliyatida innovatsiyalarni qo'llashda sarflangan mablag' va kuchdan imkon qadar eng yuqori natijani olish maqsadi ko'zlanadi. Innovatsiyalarning har qanday yangilikdan farqi shundaki, u boshqarish va nazorat qilishga imkon beradigan o'zgaruvchan mexanizmga ega bo'lishi zarur. Barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'limda ham "novatsiya", "innovatsiya" hamda ularning mohiyatini ifodalovchi faoliyat to'g'risida so'z yuritiladi.

Agar faoliyat qisqa muddatli, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo'lib, faqatgina tizimdagi ayrim elementlarni o'zgartirishga xizmat qilsa u novatsiya (yangilanish) deb yuritiladi. Bordi-yu, faoliyat ma'lum konseptual yondoshuv asosida amalga oshirilib, uning natijasi muayyan tizimning rivojlanishiga yoki uni tubdan o'zgartirishga xizmat qilsa, u innovatsiya (yangilik kiritish) deb nomlanadi.[12]

Ilmiy adabiyotlarda "novatsiya" (yangilanish, yangilik) hamda "innovatsiya" (yangilik kiritish) tushunchalarining bir-biridan farqlanishiga alohida e'tibor qaratiladi.

V.I.Zagvyazinskiyning e'tirof etishicha, "yangi", "yangilik" tushunchasi nafaqat muayyan g'oyani, balki hali amaliyotda foydalanilmagan yondoshuv, metod hamda texnologiyalarni ifodalaydi. Ammo bunda jarayon elementlari yaxlit yoki alohida olingan elementlaran iborat bo'lib: o'zgarib turuvchi sharoit va yangi g'oyalar; tizim yoki faoliyat yo'nalishini o'zgartirishga qaratilgan aniq maqsadlar; noan'anaviy yondoshuvlar; odatiy bo'lmagan tashabbuslar; ilg'or ish uslublari agar faoliyat qisqa muddatli, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo'lib, faqatgina tizimdagi ayrim elementlarni o'zgartirishga xizmat qilsa u novatsiya (yangilanish) deb yuritiladi.[7]

Bordi-yu, faoliyat ma'lum konseptual yondoshuv asosida amalga oshirilib, uning natijasi muayyan tizimning rivojlanishiga yoki uni tubdan o'zgartirishga xizmat qilsa, u innovatsiya (yangilik kiritish) deb ataladi. vaziyatda ta'lim va tarbiya vazifalarini samarali hal etish g'oyalarini o'zida aks ettiradi.

Darhaqiqat, yangilik – vosita sanalib, u aksariyat holatlarda yangi metod, metodika, texnologiya va b. ko'rinishida namoyon bo'ladi. Mohiyatiga ko'ra novatsiya va innovatsiya o'rtasida muayyan farqlar mavjud.[13]

Ular quyidagilardir: Novatsiya va innovatsiyalar o'rtasidagi asosiy farqlar. Asosiy farqlar:

Novatsiya 1) amaldagi nazariya doirasida qo'llaniladi; 2) ko'lam va vaqt bo'yicha chegaralanadi; 3) metodlar yangilanadi; 4) natija avvalgi tizimni takomillashtiradi.

Innovatsiya 1) tizimli, yaxlit va davomli bo'ladi; 2) ma'lum amaliyotda yangi faoliyat tizimini loyihalaydi; 3) subyektlarning faoliyati to'la yangilanadi; 4) yangi texnologiyalar yaratiladi; 5) faoliyatda yangi sifat natijalariga erishiladi; 6) amaliyotning o'zi ham yangilanadi.[14]

I.P.Podlasiyning fikriga ko'ra, ta'lim innovatsionlari quyidagi o'zgarishlarga olib keladi: pedagogik tizimning tamomila o'zgarishi; o'quv jara'ening o'zgarishi; pedagogik nazariyaning o'zgarishi; o'qituvchi faoliyatining o'zgarishi; o'quvchi (talaba) faoliyatining yangilanishi; pedagogik texnologiyaning o'zgarishi; ta'lim mazmunining yangilanishi; o'qitish shakl, metod va vositalarining o'zgarishi; ta'lim tizimi boshqaruvning o'zgarishi; ta'lim maqsadi va natijalarning o'zgarishi.[15]

Harbiy ta'lim fakultetlari talabalari kasbiy faoliyatlarida quyidagilarga e'tiborni qaratishi zarur, kasbiy faoliyatga innovatsion texnologiyalardan keng foydalanish, harbiy mashg'ulotlar jarayonida yangi zamonaviy metodlar va innovatsion texnologiyalardan keng foydalanish, harbiy mashg'ulotlarni olib borishda ta'lim berish ham xuddi boshqa soha fanlaridagi kabi ta'lim jarayoni (mashg'ulot rahbarining faoliyati) va o'zlashtirish jarayoni (talaba) faoliyati dan iborat bo'ladi.[16]

Harbiy ta'lim fakultetlari talabalari tomonidan harbiy sohaga ta'luqli innovatsion-egallangan yangi bilimlarni haqiqiy harbiy harakatlarda amalda tatbiq eta olishi, o'z ustida muntazam ishlashi va harbiy mashg'ulotlarda olgan bilimlarini yosh avlodga etkaza olishi.[17]

Harbiy ta'lim fakultetlari talabalarining innovatsion fikrlashlarini rivojlantirish jarayoni modeli maqsad, tamoyillar, yondashuvlar, pedagogik shart-sharoitlar, mazmuni, shakli, vositalar, mezon va natijalardan iborat. Kasbiy o'zini-o'zi belgilash, kasbiy yaroqlilik, kasbiy tanlash va o'qitish, hayotiy tajribaga tayangan holda mustaqil ravishda, kasbiy muammolarni hal qilishga ijodiy yondashishga, o'qitishning innovatsion texnologiyalarini ijodiy idrok etishda va o'zlari yaratishga, kasbiy malaka kabi muhim psixologik kategoriyalarning mohiyati va mazmunini ochib berishga imkon berdi.[17]

Xulosa innovatsion, ya'ni yangilikka asoslangan texnologiyalar, yangicha boshqaruv jarayonlarini joriy etish uchun yangicha tafakkurga tayanish lozim". Oliy ta'lim muassasalarining harbiy ta'lim fakultetlarida fanlardan bilim berish

bilan birgalikda, dolzarb ilmiy-texnika muammolarni yechishga jalb etib, innovatsion jarayonlar ishtirokchisiga aylantirishimiz lozim.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2021-yil 6-yanvardagi Oliy majlisga murojatnomasi.
2. Умаралиева М. Инновацион ёндашувлар асосида умумий ўрта таълим муассасалари ўқувчилари касбий компетентлигини ривожлантириш технологияси. Фалсафа доктори (PhD) десс автореферати. –Т.: 2019.: 14-бет.
3. Юсуфбекова Н.Р. Общие основы педагогической инноватики: опыт разработки теории инновационных процессов в образовании / Н.Р. Юсуфбекова. - М.: Педагогическое общество, 1991. - 91 с.
4. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti. 04.02.2014.
5. Пригожин И.Р. Наука и жизнь. <https://ru.wikipedia.org>
6. Роджерс Е.М. Представил типологию людей по критерию "отношение к инновации". 1960 г.
7. Загвязинский В.И. Ўрганиш назарияси: замонавий талқин. - М.: Академия, 2001. - 192 б.
8. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. Просвещение, – М.: 1987. – С. 190.
9. Слостенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: Инновационная деятельность. – М.: ИЧП Издательство Магистр, 1997. – С. 224.
10. Загвязинский В.И. Инновационные процессы в образовании и педагогическая наука. -Тюмень, 1990.
11. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. "Инновацион таълим технологиялари". – Тошкент: 2015. – 208 бет
12. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х. "Инновацион таълим технологиялари ва педагогик компетентлик" модули бўйича ўқув-методик мажмуа. Низомий номидаги ТошДПУ ҳузуридаги Педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази. –Т.: 2016. 42-б.
13. Ishmuhamedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. –Т.: "Iste'dod" jamg'armasi, 2008 yil.
14. Подласый И.П. Педагогика. Учебник. Москва. Высшее образование. 2007.
15. Sotvoldiyev A.Y. Chaqiruvga qadar harbiy ta'limni tashkil etish va uning metodikasi. – Т.: Aloqachi. 2010. – В. 68-69.
16. Jalilov N.A. Bo'lajak chaqiriqqacha harbiy ta'lim o'qituvchilarining kreativ sifatlarini rivojlantirish. P.f.b.f.d(PhD), dесс....2023. :Т. 83-б.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada harbiy ta'lim fakultetlari talabalarining innovatsion fikrlashlarini rivojlantirish omillari va zamonaviy o'qitish uslublari - interfaol uslublar, innovatsion texnologiyalarning o'rni hamda ahamiyati haqida fikr va mulohazalar mavjud.

РЕЗЮМЕ

В данной статье изложены мысли и мнения о факторах развития инновационного мышления студентов факультетов военного образования и современных методах обучения – интерактивных методах, роли и значении инновационных технологий.

SUMMARY

This article contains thoughts and opinions about the factors of development of innovative thinking of students of military education faculties and modern teaching methods - interactive methods, role and importance of innovative technologies.